

immundissimæ longius in ipso principio propulsandæ sunt. Otiosæ sunt, quando illis nec delectatur, nec afficitur: verbi gratia, equum currentem vel avem volantem cogitans, ubi pene inter vitium **373** residet et virtutem, nec descendens, ad illum, nec ad istam ascendens. Curiosæ sunt, quando proponit explorare proximorum secreta: et quæ curiose se ipsam scrutari debuerat, oblita sui aliena curat, nunc intus, nunc foris vaga et garrula, et quietis impatiens. Suspiciosæ sunt, quando nullum certum argumentum habens, male de proximo suspicatur; et ea quæ in utramlibet partem inclinari possunt, in deteriore interpretatur. Distentoriæ sunt, quando de longinquis rebus, et regnis, et regionibus disponit et tractat; quando distenditur in quæstionibus et rationibus hujus mundi: quam *pessimam occupationem*, juxta Salomonem, *dedit Deus filiis hominum, ut distendantur in ea* (Eccle. i. 13). Item.

41. Cogitationum vero multiplex varietas esse cognoscitur. Aliæ namque cor inflant, aliæ elevant, aliæ perturbant, aliæ dissipant, aliæ confundunt, aliæ distendunt, aliæ ligant, aliæ inquinant, aliæ contrahunt, aliæ corrumpunt. Inflant, ut superbæ; elevant, ut vanæ; perturbant, ut invidæ; dissipant, ut iracundæ; confundunt, ut acediosæ; distendunt, ut ambitiosæ; ligant, ut gulosæ; inquinant, ut luxuriosæ; contrahunt, ut timidæ; corrumpunt, ut malitiosæ. His igitur exclusis mens purgatur, si sanctis cogitationibus jugiter exerceatur, sicut scriptum est: *Cogitatio sancta custodiet te*. Sunt præterea cogitationes bonæ et sanctæ. Debemus enim cogitare de Deo, ut delectemur in illo: de Redemptoris nostri passione, quam pro nobis sustinuit in crucis patibulo, ut et nos parati simus tribulationes et angustias libenter sustinere pro illo: de hora transitus nostri, ut semper simus parati: de die iudicii, quia ibi de operibus nostris rationem sumus reddituri: de inferno, ut timeamus poenas, quia inde nulla est redemptio: de paradiso, ut desideremus coronas, quas habebimus in futuro; de mandatis Domini, et de Sacramentis nostræ redemptionis; ut perseveremus in via justitiæ per gratiam Dei. Amen.

CAPUT VII.

De quatuor spiritibus in cordibus hominum loquentibus.

12. His omnibus cogitationibus cordium huma-

A norum quatuor spiritus loquuntur assidue, spiritus mundi, spiritus carnis, spiritus diaboli, Spiritus Dei. Spiritus mundi loquitur vana; et ipse tunc loquitur cordi nostro cum vanitatem diligimus, cum de vanitate lætamur, cum delectamur in vanitate. Spiritus carnis loquitur, cum mollia carni et sensibus carnis appetimus; cum ejus curam in desideriis et voluptate perficimus. Spiritus diaboli loquitur, quando et amara cogitamus, et aspera proferimus, tristes in nobis, aliis irascentes ingrati, invidi, sine affectione, sine fœdere. Spiritus Dei loquitur, quando dulcia meditamus et loquimur, hilares nobis et proximis, in omni dulcedine et bonitate, solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis (Ephes. iv, 3). Hæ conscientia, hæ cogitationes conscientiarum, hi spiritus loquentes in cogitationibus nostris: quæ melius tua conscientia, dulcissime frater, quam mea pagina cernit, atque discernit. Factus sum insipiens, tu me coegisti: sed melius volui ostendere imperitiam meam, quam confundere faciem tuam. Si quid bene dictum est, tibi imputa, pro cuius fide, et sensum, et verbum dedit Filius Dei. Si quid secus dictum est, tibi imputa, quia jussisti. Parce autem et festinationi, quia nihil ita contrarium, nihil ita discrepantissimum in scribendo, quam acceleratio et celeritas. Digne enim invenire quod quæris et verbis competentibus vestire quod inveneris, et locum aptum, et tempus feriatum et ingenium vividum, et stylum exercitatum desiderat. Verumtamen absconde epistolam, vel librum, si sic magis eligis nominare: vel, si propalare decreveris, tace nomen auctoris. Novit Auctor salutis, cui soli honor et gloria, quantum ego diligo salutem animæ tuæ, et honorem personæ tuæ. Ipse est Dominus noster Jesus Christus, qui tibi et se ipsum donat, et coronat te in misericordia et miserationibus. Vale, et ora pro me.

In aliis editionibus inepte nonnulla assuta reperies, præcedentibus, petita ex tractatu de Interiori Domo. Sed nobis non est operæ pretium, rebus otiose repetitis, implere paginas, præsertim cum ipse præsentis tractus epilogus additamentum reticeat.

TRACTATUS DE ORDINE VITÆ ET MORUM INSTITUTIONE ⁽³⁰⁾

374 Hic Tractatus quamvis Bernardi non sit, est tamen cujusdam Benedictini, ut ex cap. 5, n. 16, apparet, ex Patrum, maxime ex Ambrosii sententiis contextus. Dividitur in quatuor partes: quarum prima cap. 1-5, de virtutibus adolescentium; secunda, cap. 6, de virtutibus proficientium; tertia, cap. 7, 8, de virtutibus perfectorum; quarta, cap. 9-12, de vitiis.

(30) In quibusdam manuscriptis inscribitur, *De Doctrina puerorum*: alias, *De Verecundia adolescentum*

CAPUT PRIMUM.

Bonam institutionem primæ ætatis permagni esse momenti.

1. Hortatur quidem timidam mentis meæ imperitiam fraterna charitas, ut de vitæ ordine, et morum institutione breviter loqui debeam. Sed quia tempus est, ut ipso qui inspiravit opitulante, opus aggrediar, exordium sumere necessarium duxi ab illa laudabili virtute, quæ dicitur verecundia. Quæ cum sit omnibus ætatibus, personis, temporibus et locis apta, tamen adolescentes et juveniles animos maxime decet. Tres enim virtutes sunt quæ pueris adolescentibus magis congruunt, verecundia, taciturnitas, et obedientia. Non est autem dubium, si has studuerint habere, quin possint Christo, duce ad culmem perfectionemque virtutum ascendere. Morum enim insignia, et ornamenta virtutum in illis procul dubio cernimus senibus, qui ab ipso tirocinio primæ ætatis usque ad perfectum virum disciplinis cœlestibus exercitati, per viam Domini fortiter cucurrerunt. Quorum scilicet sapientia tantum viget, et lucet, quantum senectus ipsa ætate fit doctior, usu certior, processu temporis prudentior. Hæc autem veterum studiorum dulcissimos fructus edit, et alios reficit. Multi namque senes diu viventes, et nihil proficientes, quia nullas sibi in oportuno tempore divitias congregarunt, inopes omnium virtutum animos juvenum reprobatæ vitæ morbo inficiunt. Sicut enim per senem vitiosum et fatuum, ita per adolescentem inverecundum et temerarium religio sancta destruitur. Post indoctos namque prælatos malosque, in sancta Ecclesia nulla pestis ad nocendum infirmis valentior invenitur. Denique talium hominum genus, ista de quibus Apostolas prædixit, tempora (*I Tim. iii, 1*), prohi dolor! sine numero ferunt, quando ferme omnia quæ bona sunt et sancta, pessumdari confundique videmus. Et quoniam senes in melius mutari ab illa inolita vitiorum consuetudine difficillimum est, debemus manum adolescentibus porrigere: qui si dare volunt operam, omni depulso tepore possint utique per gratiam Christi vitam corrigere, mores componere, actusque suos in omnibus meliorare.

2. Idcirco diu est, quod desideravi propter juveniorum salutem (eorum præcipue cum quibus vivo) ex opusculis Patrum pauca quædam de florando colligere, quæ teneræ ætati eorum videantur specialiter consulere. Est enim mihi, fateor, tristitia magna et continuus dolor super cæcitate cordis eorum, qui cum didicerunt in schola Christi qualiter debeant et vitia propulsare, et sanctis **375** virtutibus insudare, heu! rebellionis spiritu armati, tam præcipiti impetu per abrupta vitiorum currunt ad mortem, ut eos auriga præsidens nullo freno disciplinæ valeat cohibere. Deberent utique in domo Dei ad cultum divini honoris super omnem ornatum tanquam vas aureum refulgere. Cur autem ab ipsis primis rudimentis infantie educati sunt tanta cura, tantoque labore; nisi ut fortes in bello facti, contra

A mundum et ejus concupiscentias, contra carnem et ejus desideria, contra diabolum et ejus multiplicia tentamenta viriliter pugnent? Sed quod admirandum est et dolendum, plus eis quam cæteris gravis et austera videtur disciplinæ regula. Quare hoc, nisi quia sæcularem magis diligunt vitam? Certe vel nullus, vel rarus inter eos invenitur, qui libenter sequatur antiquorum Patrum instituta, et majorum vitam diligit; aut quia labor eum terret, aut quia in lubrica ætate difficilior est abstinencia, aut quia alacri adolescentiæ videtur vita obscurior: et ideo ad ea convertuntur studia, quæ plausibilia arbitrantur. Præsentia quippe plures, quam futura præferunt; sed meminisse debent quia non præsentibus, sed futuris militamus. Unde quo præstantior causa, eo debet esse cura attentior. Infelix qui legem vitæ et disciplinæ abjicit, et majorum gubernari magisterio refugit. Iste vero non secundum Deum, sed secundum se vivit: qui, si poterit, est cum quibus vult; pergit quo vult, et quantum vult; ridet et jocatur, inter quos, et ubi, et quando vult; postremo quidquid fratribus suave est, quidquid tactui blandum, quidquid oculis delectabile, quidquid cæteris sensibus carnis suæ jucundum, exercet ac sequitur. Ille vero qui secundum Deum vivit, non quod eum carnaliter delectat, sed quod spiritualiter ædificat facit et quidquid cupit aut agit, non vult ex sua, sed ex Dei voluntate, majorumque suorum jussione procedere. Nemo tamen positus in adolescentiæ, vel intemperantiæ lubrico, de sui conversione desperet. Oleaster enim olivæ insertus amissa amaritudine efficitur fructuosus. Si ergo agricultura convertit stirpium qualitatem, nonne studia doctrinæ et disciplinæ assiduitas mitigare possunt quaslibet ægritudinis passiones?

CAPUT II.

Verecundiam esse præcipuam virtutem quæ adolescentes ornet, et ubi ea potissimum exercenda.

3. Sed ne puerilis vita variis lapsibus vitietur, oportet teneros animos præfatis diligenter mancipare virtutibus, quatenus bona consuetudo cum ætate simul accrescat. Ut igitur clarius pateat quanta et qualis virtus sit verecundia, patris Ambrosii magna ex parte ponamus sensus et verba: ne si forte me parvipenderint stultum homuncionem, magnum Ambrosium, imo in Ambrosio Christum, non audeant spernere. Sic enim ille ait instruendorum morum magister (*Offic. lib. i, cap. 2, 3, 17-20*). Est autem bonorum adolescentum timorem Dei habere: deferre patribus honorem, castitatem tueri, non adspernari humilitatem, diligere clementiam ac verecundiam, quæ ornamenta sunt minori ætati. Ut enim in senibus gravitas, juvenibus alacritas: ita in pueris adolescentibus verecundia, velut quadam dote commendatur naturæ. Quam pulchra virtus verecundia, et suavis gratia, quæ non solum in factis, sed etiam in ipsis spectatur sermonibus, ne modum progrediatis loquendo, ne quid indecorum sermo resonet tuus! Speculum enim mentis plerum-

que in verbis refulget. Ipsum sonum vocis libret modestia, ne cuiusdam offendat aurem vox incomposita. Denique in ipso canendi genere prima disciplina verecundia est; imo etiam in omni usu loquendi, ut sensim quis, aut psallere, aut legere, aut postremo loqui incipiat, ut verecunda principia commendent processum. Est etiam in oculis verecundia; qua prohibetur boni adolescentis pudica anima intueri et alloqui feminas, non ut exsecretur sexum, sed ut fugiat vitium. Plurimum autem proficit ad tuitionem castitatis custodia oculorum. Multi vero perierunt propter speciem carnis. Unde Dominus: *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo* (Matth. v, 28).

376 4. Bonæ indolis adolescentes in monasterio viventes, ita se omni studio conservent, ut adolescentiam suam nulla libidinis sorde commaculent, ut ad altare Christi quasi de thalamo virgo procedant. Quorum tanta animi debet esse munditia, ut præ nimia verecundia ne sermonem quidem audire velint, vel locum impudicum. Et ne incentivis naturalibus superentur, necesse est ut lascivians caro eorum crebris frangatur jejuniis. Melius est eos stomachum dolere, quam mentem. Beatus plane adolescens qui castus perseverat, et corpore, et mente. Huic procul dubio caro et sanguis Redemptoris nostri efficitur salus et vita. Sunt et qui propter humanam confusionem, sine respectu divini timoris, pleni sordibus audacter se ingerunt tantis mysteriis. Audiant autem quod scriptum est: *Homo videt in facie, Deus autem in corde* (I Reg. xvi, 7). Sed illi plus metuunt homines, quam Deum. O cæca temeritas! O Dei mira patientia! Nonquid enim tantum peccaverunt vel quos ignis consumpsit, vel quos terra absorbit (Num. xvi, 31-35). Nonquid tale scelus filiorum Aaron, alienum ignem offerentium (Levit. x, 1, 2), quale est istorum qui tam terribilia sacramenta sumunt sibi ad mortem? Etenim sic vivendum est, ut Panem illum supersubstantialem semper accipere valeamus: quia vae ei qui se alienum fecerit ab eo! et multum vae illi qui spurcus et immundus accesserit! Utrobique grande periculum. Ideo magna necessitas instat ne indigni inveniamur. Quapropter tenenda est in omnibus verecundia pudicitiae comes, cujus societate castitas ipsa tutior erit. Bonus enim regendæ castitatis pudor est comes, qui si repellat prima pericula, pudicitiam vulnerari non sinit. Etenim inverecundis oculis, et lascivis sermonibus libidinosus animus deprehenditur; et per exteriorem hominem interiorem hominis vitæ monstratur. Multa et dura corporis bella sustinet adolescentia: et calore sanguinis inflammata, ut evadere possit, omni indiget custodia. Quanto plura sunt quæ impugnant pudicitiam, tanto majora sunt præmia; quia ubi major labor, ibi merces erit amplior.

5. Amatores autem verecundiæ sumant exemplum de Matre Domini, quæ quamvis esset mitissima, tamen præ verecundia salutantem se angelum

non resalutavit (Luc. i, 28, 29). In ipsa vero oratione nostra multum verecundia placet, multumque conciliat gratiæ apud Dominum nostrum. Nonne hæc prætulit Publicanum et commendavit eum, qui nec oculos suos audebat ad cælum levare? Ideo justificatur Domini iudicio plus quam ille Pharisæus, quem deformavit præsumptio (Luc. xviii, 10-14). Oremus et nos, in quantum possumus, in incorruptione quieti et modesti spiritus, qui est ante Deum locuples. Paulus quoque cum orationem deferri præcipit cum verecundia et sobrietate (I Tim. ii, 8, 9), primam hanc et quasi præviam vult esse orationis futuræ, ut non gloriatur peccatoris oratio, sed quasi colore pudoris obducta, quo plus defert verecundia de recordatione delicti, eo uberiorem mereatur gratiam.

6. Est etiam in ipso motu, gestu, incessu tenenda verecundia. Habitus enim mentis in corporis statu cernitur. Hinc homo cordi nostri absconditus, aut levior, aut jactantior, aut turbidior, aut e contra gravior, et constantior, et purior, et maturior æstimatur. Itaque vox quædam animi est corporis motus. Sæpe enim per incessum proditur qualis sit animus. Lucet quippe in quorundam incessu imago levitatis, species quædam scurrarum percursorum. Sunt enim qui sensim ambulando imitantur histrionicos gestus, et quasi quædam fercula pomparum, et statuarum motus nutantium; ut quotiescunque gradum transferunt, modulos quosdam servare videantur. Nec cursim ambulare honestum arbitror, nisi cum causa exigit alicuius periculi, vel justæ necessitatis. Nam plerumque festinantes anhelos videmus torquere ora: quibus si desit causa festinationis necessariæ, fit nævus justæ offensionis. Sed non de his dico, quibus rara properatio ex causa nascitur; sed quibus jugis et continua in naturam vertitur. Nec in illis ergo tanquam simulacrorum effigies probo, nec in istis tanquam excursorum [AMBROS. excussorum] ruinas. Est enim gressus probabilis, in quo est species auctoritatis, gravitatis pondus, tranquillitatisque vestigium: **377** ita tamen si studium desit atque affectio, sed motus sit purus et simplex. Nihil enim fucatum placet. Motum autem natura informet. Si quid sane in natura vitii est, industria emendet, ut ubi ars deest, non desit correctio. Quod si etiam ista spectent itineri [AMBROS. spectantur altius], quanto magis cavendum est, ne quid turpe exeat de ore? hoc enim graviter coinquinat hominem. Non enim cibus coinquinat, sed injusta obtractatio, sed verborum obscœnitas. Hæc etiam vulgo pudori sunt.

7. In nostræ vero religionis proposito, nullum verbum ineuitat verecundiam, quod inhoneste cadat. Et non solum nihil ipsi indecorum loqui, sed nec aurem quidem debemus hujusmodi præbere dictis; quia quem delectat audire; alterum loqui provocat. Audire quoque quod turpe sit, pudori maximo est: videre vero si quid hujusmodi fortuito accidat, quanti horroris est? Quod ergo in aliis displicet,

numquid potest in se ipso non displicere? Nec ipsa natura nos aliter docet: quæ perfectæ quidem omnes partes nostri corporis explicavit, ut et necessitati consuleret, et gratiam venustaret; sed tamen eas quæ decori ad aspectum forent, in quibus formæ apex quasi in arce quadam locatus, et figuræ suavitatis, et vultus species emineret, operandique usus esset paratior, obvias atque apertas reliquit. Eas vero in quibus esset naturale obsequium necessitatis, ne deforme sui præberent spectaculum, partim tanquam in ipso emendavit [al. in imo locavit] atque abscondit corpore, partim docuit atque suavitatis te-gendas. Nonne igitur ipsa natura magistra sit verecundiæ? Cujus exemplo modestia id quo in hac corporis nostri fabrica additum reperit, operuit et textit. Ergo naturæ opifex sic nostræ studuit verecundiæ, sic decorum illud et honestum in nostro custodivit corpore, ut ductus quosdam atque [al. et; AMBROS. aquæ] exitus cuniculorum nostrorum post tergum relegaret, atque ab aspectu nostro averteret, ne purgatio ventris visum oculum offenderet. De quo pulchre ait Apostolus: *Quæ videntur, inquit, corporis nostri membra infirmiora, necessariora sunt: et quæ putamus ignobiliora membra corporis esse, eis abundantiorum honorem circumdamus: et quæ inhonesta nostra sunt, abundantiorum honestatem habent* (I Cor. xii, 22, 23). Etenim imitatione naturæ industria auxilium gratiam, ut non solum abscondamus ab oculis, verum etiam quæ abscondenda accipimus, eorum indicia usque membrorum sua appellatione nuncupare, indecorum putemus. Denique si casu aperiantur hæ partes, confunditur verecundia: si studio, impudentia æstimatur.

8. Cum igitur in quibusdam humanis membris tanta sit deformitas, ut nominari magna sit verecundia: heu! quam turpes illi sunt, et quam impudentes, qui has secretas partes corporis, non solum desiderantes cernunt, sed etiam studiose tangunt? Pudet me ac piget illorum facta referre, in quibus regnat Sodomitica libido: quibus sic iratus est Deus, ejusque justo iudicio ita traditi sunt in reprobum sensum, ut masculus in masculum turpitudinem operetur. Nonne deteriores brutis sunt effecti animalibus, quibus non est intellectus? Si enim Cham qui nudatum patrem videns risit, in filio maledictus est: qua isti maledictione feriuntur, qui desiderio peccandi suam aliorumque turpitudinem detegere non erubescunt? Utinam viderent quantum flagitiis talibus Deum offendunt!

9. Sunt etiam qui pulchros homines, despectis deformibus, amant et laudant, suspiciunt et honorant. Illi enim qui sanos habent oculos, solam animi pulchritudinem in homine diligunt et reverentur. Qualis est autem ista pulchritudo, quam levis febri-cula perdit, et rugosa senectus ita dissolvit, ut nec fuisse putetur? Et tamen sunt qui habentes hanc extolluntur: et cum sint vacui virtutibus, per hanc solam gloriosos se arbitrantur. Nos certe in pulchritudine locum virtutis non ponimus; gratiam ta-

men non excludimus: quia verecundia etiam vultus ipsos solet pudore suffundere, gratioresque reddere. Ut artifex in materia commodiore melius operari solet, sic verecundia in ipso quoque corporis decore plus eminet: ita tamen, ut ipse non sit affectatus corporis decor, sed naturalis, simplex, neglectus magis quam expetitus; **378** non pretiosis et alben-tibus adjunctus vestimentis, sed communibus, ut honestati vel necessitati nil desit, nil accedat nitori. Vox ipsa non remissa, non fracta, nihil femineum sonans (qualem multi gravitatis specie simulare consueverunt), sed formam quandam et regulam ac succum virilem reservans. Hoc est enim pulchritudinem vivendi tenere, convenientia cuique sexui et personæ reddere. Hic ordo gestorum optimus, hic ornatus ad omnem actionem accommodus. Sed ut molliculum et infractum vobis sonum aut gestum corporis non probo; ita neque agrestem ac rusticam naturam imitandam esse censeo. Ejus disciplinæ formula effigies honestatis est. Imitetur pius adolescens vestigia Isaac et Joseph. Sit verecundus, castus, simplex, et sobrius: humilis, obediens, patiens, et remissor injuriæ. Faciat ut Daniel et tres pueri: studeat sapientiæ, et non det se illecebris gulæ. Pinguis venter non gignit tenuem sensum (31). Fugiat ebrietatem tanquam venenum. Si religiosus et sapiens vult esse, nunquam vinum redoleat, ne audiat illud philosophi: « Hoc non est osculum porrigere, sed vinum propinare » (Hieron. ep. 2 ad Nepot. c. 14). Amet sanctarum Scripturarum scientiam, ne mens ejus, vel lascivis cogitationibus pateat. Beatus qui divinas Scripturas legens, verba vertit in opera. Sit abstinens irarum, et fugitans litium, ut bonis pollere moribus hoc indicio comprobetur: sicque se exhibeat, ut seniores inter quos habitat, dum admirantur vitam, non sinantur despicere ætatem. Sit inter fratres cœquales suos primus in opere, extremus in ordine: et ita singulis virtutibus iustet, ut nulli eorum secundus inveniat.

CAPUT III.

Adolescentium cum senibus conversationem ad profectum virtutis conducere.

10. Delectat me adhuc in partibus demorari verecundiæ; quia ad eos loquor, qui adhuc bona ejus ex semetipsis non recognoscunt, aut damna nesciunt. Ordo quidem vitæ tenendus est. Et a verecundia prima quædam fundamenta ducantur: quæ socia ac familiaris est mentis placiditati, proterviam fugiens, ab omni aliena luxu, sobrietatem diligit, honestatem fovet, decorum nil requirit. Sequatur conversationis electio, ut adjungantur probatissimis quibusque senioribus. Nam ut æqualium usus dulcior, ita senum tutior est, qui magisterio quodam et ductu vitæ colorant mores adolescentium, et velut murice pro-

(31) Proverb. Græcorum teste Hieronymo, ep. 2, ad Nepot. cap. 14.

bitati inficiunt. Nempe si hi qui sunt ignari locorum, cum solertibus viarum iter adoriri gestiunt; quanto magis adolescentes cum senibus debent novum iter sibi aggredi, quo minus errare possint, et a vero tramite virtutis deflectere! Nihil enim pulchrius, quam eos et magistros vitæ habere et testes. Pulchra itaque copula seniorum atque adolescentium. Alii testimonio, alii solatio sunt: alii delectationi, alii honori. Legitur quod Barnabas Marcum assumpsit (*Act. xv, 37*); Paulus Silam (*Ibid. 40*), et Timotheum (*Id. xvi, 3*), et Titum (*Galat. ii, 4*), ut seniores consilio prævalerent, juniores ministerio. Patet namque quod nulla ars discitur absque magistro. Si enim animalia, et feræ, et aves, et apes duces habent, et principes suos sequuntur; quanto magis homines sine doctore et rectore, esse non possunt? Inde cavendum est ne adolescentiores et parvuli sine duce ingrediantur viam quam nunquam ingressi sunt, et in partem alteram declinantes errores patiantur, si vel plus, vel minus ambulantes quam necesse est, aut currentes lassentur, aut moram facientes obdormiant. Plerumque et virtutibus pares, dispares ætatibus, sui delectantur copula, sicut delectabantur Petrus et Joannes. Nam adolescentem legimus Joannem (32): quamvis nulli seniorum in virtute fuerit secundus. Erat enim in eo senectus venerabilis morum, et cana prudentia virtutum omnium. Magnum enim hujus vitæ solatium est, ut habeas cui pectus tuum aperias: cum quo arcana participes: cui committas secreta cordis tui, ut ames, et sequaris eum: qui tibi paterna pietate in trisibus compatiatur, in persecutionibus adhortetur, et in prosperis gratuletur. Felix talis societas, talisque amicitia, qua nihil est in rebus humanis pulchrius. Teneamus **379** ergo verecundiam, vel eam quæ ad totius vitæ ornatum nos attollit modestiam.

11. Magna autem est modestia individua verecundiæ sociæ: quæ cum sit sui juris remissior, nihil usurpans nihil vindicans, et quodammodo intra vires suas contractior, dives est apud Deum. Verecunda modestia, et modesta verecundia est: quæ nulli insidias machinatur, læsa non irascitur; et cunctos simpliciter respiciens, de nullo sinistram aliquid suspicatur. Hanc teneamus, pueri, hanc diligamus: et ut eam semper habere possimus, fugienda est nobis familiaritas et confabulatio eorum, qui turpiter et indisciplinate vivunt. Talium autem infinitus est numerus. Habet sane suos scopulos verecundia, non quos ipsa invehit, sed quos sæpe incurrit, si intemperantium incidamus consortia, qui sub specie jucunditatis venenum infundunt bonis. Hi si assidui sunt, maxime in convivio, ludo, risu, ac joco, enervant gravitatem illam virilem, et animos pueriles corrumpunt, atque suis malis assuefaciunt. Caveamus itaque ne dum relaxare animum volumus, solvamus omnem har-

(32) Juxta multos, Marc. xiv, 51. Vide Chrysost. in Psal. xiii; Ambros. in Psal. xxxvi; Gregor. Moral. lib. xiv, cap. 23; Baron. et alios.

moniam, quasi concentum quemdam honorum operum. Usus enim cito inflectit naturam. Quam multos stultorum societas decipit? Quid nobis cum fabulis, risu, et joco? Nam licet interdum honesta joca sua via sint; tamen ab ecclesiastica aberrant regula, quoniam quæ in Scripturis sanctis non reperimus, quomodo usurpare possumus? Cavenda sunt enim omnia quæ inflectere possunt gravitatem propositi nostri, nostræque professionis. *Væ vobis qui ridetis, quia flebitis vos*, Dominus ait (*Luc. vi, 25*). Nos ridendi materiam inquirimus, ut hic ridentes, illic flexamus? Ipsum namque Dominum flevisse legimus (*Id. xix, 41*). Non solum profusos, sed etiam omnes jocos arbitrator declinandos: nisi forte plenum gravitatis et gratiæ sermonem esse, indecorum est (33). Ingemiscendum est autem jugiter, et postposita securitate lugendum, ne a Deo deseramur propter superbiam et negligentiam, et in potestate demonum relinquamur. Revera quem Deus relinquit, dæmones suscipiunt, et susceptum suæ perditionis participem faciunt. Terribilis in consiliis super filios hominum Deus (*Psal. lxxv, 5*). Operatur figulus ex eadem massa aliud vas in honorem, aliud in contumeliam. Sunt vasa misericordiæ, et sunt vasa iræ (*Rom. ix, 21-23*). Sunt novissimi primi, et primi novissimi. Sunt multi vocati, et pauci electi (*Matth. xx, 16*). Et ideo unusquisque nostrum salutem operetur suam, sicut ait Apostolus, cum timore et tremore (*Philipp. ii, 12*). Declinet a vanitate: mundi spernat amorem, amplectatur luctum et quietem, et sectetur, quantum potest, verecundiam, tranquillamque mansuetudinem: quæ facit ut homo inter homines pace vivat, ut ad omnia quæ inhonesta sunt erubescat.

CAPUT IV.

Taciturnitatem et silentium præcipue convenire adolescentibus.

12. Laudanda autem virtus verecundiæ: quia quorum oculos, aures, linguamque possidet, non sinit turpiter ludere ac ridere; efficiens eos graves et mites. E contra grande vitium est juniorum impudentia, quæ improbo ausu et dissolutione sua patres et fratres conturbat: quia, sicut scriptum est, nec Deum nec homines reveretur (*Luc. xviii, 4*); sed lætatur cum male fecerit, et exultat in rebus pessimis (*Prov. ii, 14*). Facta est ei frons meretricis, quia non potest erubescere (*Jerem. iii, 3*). Ubi lingua audax, et frons inverecunda; quid loquatur, quidve agat non curat. Cum enim boni adolescentuli et mansueti tacendo revereantur majores suos, nemo solius taciturnitatis hanc laudem putet; quia silentium ipsum in quo est relinquarum virtutum otium, maximus actus verecundiæ est. Denique si naturale est, aut infantie deputatur, aut superbiæ probro datur: si verecundiæ, laudi ducitur. Tacebat in periculis Susanna (*Dan. xiii, 42, 43*), et gravius verecundiæ

(33) Aliter hæc periodus legitur apud Ambrosium, sed videtur hinc corrigi posse.

quam vitæ damnum putabat, ubi soli loquebatur cui poterat casta verecundia loqui. Fugit et pulcher Joseph relicta veste in manibus fornicariæ; tacensque celeriter egressus est (*Gen. xxxix, 12*), qui incongrua suæ verecundiæ audiens, non poterat diu stare. Moyses quoque (*Exod. iii, 11, et iv, 10*), et Jeremias (*Jerem. i, 6*) quod poterant per **380** gratiam, excusabant per verecundiam. Tutius enim est discere quam docere, tacere quam loqui. Quid autem magis potest verecundiæ bonum, quam ut juniorum ætas magis debeat discere quam tacere? Pythagoras quippe legem dedit silentii discipulis suis, ut tacentes per quinquennium, loqui discerent: et tu non vis tacere, cui virtus silentii propria est? Quid opus est, adolescens, ut properes periculum suscipere loquendo, cum tacendo possis esse tutior? Quamplures vidi loquendo incidisse peccatum: vix quemquam tacendo. Ideoque tacere nosse, quam loqui difficilius est. Scio plerosque loqui, cum tacere nesciant. Rarum est tacere quemquam, cum sibi loqui nihil prosit. Sapiens ergo est qui novit tacere. Alliga, moneo, sermonem tuum, ne luxuriet, ne lasciviat, et in multiloquio peccata sibi colligat. Sit restrictior, et ripis ipsius coerceatur. Cito lutum colligit amnis exundans.

13. Sit tibi gravitas in inessu, in sermone pondus, atque in verbis modus. Hæc autem si cotidie ris, eris mitis, mansuetus et modestus. Custodi cor, et retine linguam. Bona enim possessio, mens bona. Sepi ergo hanc possessionem, et muni eam undique; ne irruant in eam et captivam ducant irrationabiles corporis passiones. Custodi quantum potes interiori hominem tuum. Noli eum quasi vilem negligere ac fastidire: quia pretiosa possessio est, et merito pretiosa; cujus non caducus fructus et temporalis, sed stabilis atque æternæ salutis est. Si vis bene custodire, tace prius et audi, et non delinquas in lingua. Grave malum, ut aliquid ore suo condemnetur. Etenim si pro otioso verbo reddet unusquisque rationem in die judicii, quanto magis pro verbo impuritatis, et turpitudinis, et impietatis? Videamus etiam ne rationem ponamus pro otioso silentio. Est enim fructuosum et negotiosum silentium. Tacendo enim apud homines, melius loquimur Deo. Multæ enim contemplationes sunt, quibus anima devota Deo tacendo mirabiliter pascitur. David propheta docuit nos tanquam in ampla domo deambulare in corde nostro, et conversari cum eo tanquam cum bono contubernali, ut ipse diceret sibi, et loqueretur secum: *Dixi, Custodiam vias meas* (*Psal. xxxviii, 2*). Moyses in silentio loquebatur (*Exod. xiv, 21*), et in otio operabatur (*Id. xvi*).

14. Quando ergo justus solus est, qui semper cum Deo est? Quomodo solitarius est, qui nunquam separatur a Christo? Quando autem feriat a negotio, qui nunquam feriat a merito, quo consummatur negotium? Quibus autem locis circumscribitur, cui totus mundus divitiarum possessio est? Qua existimatione definitur, qui nec operatione compre-

henditur? Nunc quidem de Deo cogitat et sanctis Angelis ejus, atque de immarcessibili gloria æternæ beatitudinis: nunc vero de versutis diaboli, de peccatis suis, de hora mortis, de poenis inferni, de die tremendi judicii: nunc de profunditate divinarum Scripturarum, de natura virtutum, de compositione morum honorum. Quam gloriosum tale silentium, ubi eloquia Domini eloquia casta sunt! Est igitur tacendi et loquendi modus. Bona mens et verecunda, ut loquatur, multa prius considerat; quid dicat, et cui dicat, quo loco, et quo tempore. Merito sapiens dicendus est, qui novit tempus loquendi. Unde bene ait Scriptura: *Homo sapiens tacebit usque ad tempus* (*Eccli. xx, 7*). Ideo sancti Domini, qui sciebant quia vox hominis plerumque peccato juncta est, et initium erroris humani sermo est hominis; tacere amabant. Denique sanctus David ait: *Posui ori meo custodiam* (*Psal. xxxviii, 2*). Propheta custodiebat, et tu non custodies? Potes autem custodire, si cito non loquaris.

CAPUT V.

Obedientiæ promptitudo commendatur junioribus.

15. Lex dixit: *Audi, Israel, etc. Audi, enim dixit; et non, loquere.* Tuæ enim ætatis est tacere et obedire, non de majoris sententia judicare. Scriptum est iterum: *Audi, Israel* (*Deut. vi, 3, 4*), et tace. Isaac deferebat patri suo honorem, et obediens ejus voluntati, non recusabat mori (*Gen. xxi, 6-10*). Jesus vero Nave sedulo obsequio Moysen venerabatur; et obediens **381** existens in omnibus, tantam gratiam apud Deum meruit, ut illius successor ad regendum Dei populum eligeretur (*Deut. xxxi, 7*). Elisæus relicto aratro, mactatis bobus vocantem Eliam secutus (*III Reg. xix, 19-21*), per veram mitemque obedientiam ad tantam morum ascendit celsitudinem, ut spiritus tam excelsi magistri dupliciter in bono discipulo requiesceret (*VI Reg. ii, 9-15*). Abraham vero ille fidelis senex ad jussionem Domini reliquit terram nativitatis suæ, et quamvis in multis locis frequentes injurias, gravesque perpassus foret labores, nunquam coepit obedientia poenituit. In tantum enim per obedientiam et fidem placuit Deo, ut ei de Christo primum repromissio fieret (*Gen. xii-xxii*). Ipse demum Dominus noster Jesus Christus in factis dictisque suis multum nos obedientiam docet. Vera enim subjectio propter Deum, propriæ voluntatis est mortificatio: dum abjecta et indigna de se credit, et Deo acceptabilem, hominibusque dulcem obedientiam parat. Denique voluntas propria ex liberi arbitrii præsumptione descendens, obstinatis et inobedientibus ipsa bona in peccatum convertit. Vir bonus cum bonis suis omnibus habere obedientiam studeat. Scriptum quippe est: *Melior est obedientia quam victimæ, et auscultare magis quam offerre adipem arietum: quoniam quasi peccatum arietolandi est repugnare, et quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere* (*I Reg. xv, 22, 23*). Cernis quantum et quale sit inobedientiæ malum, quod idololatriæ magicisque comparatur artibus? Adolescentes qui tali re-